

En sandfærdig
Nye Bille

om

Den besønderlige Hændelse,
der haver tildraget sig med en gud-
frygtig Danne-Dotter, ved Navn Mar-
the Nielsdatter Lyde, boende paa
Sonnøer, som ved Michaelis-Liden 1767
blev syg af Hovedvimmel, og hendes Søgning
tog jevnlig til, indtil den 19 Jannair 1768, da
hun i 6 Timer var ganske død og uden Gødsel.
Men imidlertid saae Afgrundens Jølhed og har-
te et jammerligt Skrig, samt paa et andet Sted
saae GUD sidde paa sin Majestætse Lyone,
indtaet af Engles mange Tuller, og at alle
is af alle Hellige og Uddøgte etc. Sa blev an-
derrettet af en Engel, som kom flyvende til hende
fra den store Skares Mangfoldighed, at hun end
nu hadde en kort Tid tilbage at lede, da imidlertid
kundgjøre de Ting, som han nu vilde sige hende,
med meget meere, som af en vidstøftig Historie er
udtaget, og fuldstændig fortalles i efter-
følgende Bille.

Almindts forfattet under den Modie:

D kiære Slæ! frygt aldrig meere, etc.

Efter Nabbernes Betræffelse om Tildragelsens
Rigtighed, og deres Begjæring til Lækten
befordret.

Trykt Aar 1769.

801

Sunnmorsk
Drunkvæde
frå Norddal

Rim-forteljinga om Eids-
Marit som vart „henrykt“
og såg himmel og helvete

Etter det einaste originaltrykk frå 1769
som er oppbevart på Sunnmøre

UTGJEVAR: REIDAR B. BJØRNSEN

Etter oppmoding frå fleire hald, såvel på Nøre- som Søre Sunnmøre, er det at eg går til attergjeving av innhaldet i det gamle Sunnmørske Draumkvædet frå Norddal frå 1769. Det eksemplar eg har av dette skriftet, har eg hatt i eige frå 1914. Det syner seg etter granskingar, at det er det einaste originaltrykk som fins att på Sunnmøre, og so langt eg har granska, er det ikkje noko anna trykk av Draumkvædet att i fylket vårt enn det eg har.

Originaltrykket er no godt forvara i samlinga av gamle trykksaker som Alesund Typografiske Forening eig. — Når eg no går til trykking av dette heftet vonar eg at folk, også andre stader, ikkje berre på Sunnmøre, har interesse av å lese dette Draumkvædet som ved so mange høve har vore granska.

Alesund, mai 1961.

Utgjevaren.

F O R O R D

Det er ikkje første gongen «henrykkelses»-diktet frå Norddal, Eids-Marit-visa frå 1769 vert kalla eit sunnmørsk Draumkvæde. — Ho gjev eit bilete av dei religiøse og moralske tilhøva på Sunnmøre ved midten av 1700-talet og ho fortel og noko om livsforma på den tida, like før den pietistiske vekkinga tok til.

Eids-Marit skreiv ikkje visa sjølv. Det står på tittelbladet at det er ei «Riimviis forfattet under den Melodie: O kiære Siæl! frygt aldrig meer etc. — Efter Naboernes Bekræftelse om Tildragelsens Rigtighed, og deres Begjæring til Trykken befordret.

Det er noko eineståande dette, at grannene til Eids-Marit sytte for at forteljinga om opplevingane hennar «hinsides» vart prenta. — Men kven har so laga visa? Segna seier at ein student sette forteljinga hennar på vers. Ein har gissa på studenten Peder Andreas *Ravn* som vart ektevigd i Norddal 1767 med Cecilie Petronella *Hoel*, stykkdotter til Otto Finde *Astrup*. Ein har og gissa på at diktet er laga av ein personellkapellan, *Grip*, som var i Norddal i 1779, men som gjerne kunne ha vore der nokre år før.

— — —
Første gongen visa vart prenta var i 1769. Ein veit at visa har vore sungen frå Agder til Nordmøre, men sjølvstg mest på Sunnmøre, og då helst i Norddal og næraste grannebygdene.

Etter det ein veit, er den «utgåva» av diktet som her vert nytta, den einaste ein no har på Sunnmøre og i fylket.

Alesundaren, sokneprest Nils Eide, er den som har samla

dei opplysningane om Eids-Marit-visa som ein gjev att her. Eide holdt for nokre år sidan eit foredrag på sogestemna i Valldal om visa og den religionshistoriske vurderinga hans av diktet er truleg den einaste analysen ein har av det.

Det var *masse-trua* som prega dei religiøse tilhøva i landet vårt fram til reformasjonen, og ennå i mange år etterpå. Alle skulle halde seg til den lovfeste religionen, og fylgde ein kristen sed og skikk, fann ingen på å krevje personleg omvending og inderleg gudsliv.

Ved sida av den offisielle kristendomen var det og ein «lovlaus» religion som var mindre vel omtykt av prestane. Folk trudde at det heilage, det som var innvigd til Gud, åtte løynde krefter som kunne hjelpe dei når dei var i naud, ved sjukdom, når misvekst og grønar truga. Kyrkjegardsjord, altarvin, krossteikn og bibelske skrifter var gode å ta til. Ein finn noko av det same att i dag når folk henger på seg maskotar.

Dei gamle heldt svært strengt på sed og skikk. Kyrkjegonge var ei heilag plikt om vegen var aldri så lang og tung, og ingen velakta mann eller kvinne ville ha det sitjande på seg at dei forsømde gudstenesta. Altergonge var og noko dei kjende seg bunden til, i minsto to gonger for året. Vart dei utstøyt frå nattverdsbordet, var dei og sett utanfor bygdesamfunnet.

— — —
Det var den pietistiske vekkinga som gav den første støyten mot dette kristendomssynet og denne livsforma.

Nils Eide meiner at ein må sjå Eids-Marit-visa som ei merkeleg frukt av den pietistiske rørsle. Men andre tilhøve har og spela inn.

Eit mord på Hjelle i Eidsdalen 3. januar 1737, som sokneprest Leonhard Tafjord har granska, har truleg og ruska godt opp i samvetet til folk der inne.

I eit julegilde hos Lars Hjelle slo Hallvor Hjelle i hel Johannes Hjelle. Hallvor vart dømd til døden. Dei søkte kongen om nåde for han, men kongebodet nådde ikkje

fram tidsnok, og Hallvor vart avretta ved Norddal-kyrkja 31. mai 1737. Båten med kongebodet var alt å sjå i fjorden straks etter avrettinga. Likevel vart han jordfest i innvigd jord, og den store bjørka som enno skal stå på grava hans på Dale kyrkjegard tok folk som teikn på Guds tilgjeving. — Hendinga sette ei støkk i folk. Dei tok til å få eit anna syn på juledag og dansar med drykk og slagsmål og sedløyse. Attåt den pietistiske vekkinga er det truleg, meiner Eide, at denne hendinga har spela inn.

— — —
Marte Nielsdatter Eyde, ho som er hovudpersonen i «draumkvædet», vart fødd 1722. Far hennar var Nils Jakobsen Heggem på Øye i Eidsdalen. Ho vart gift med Sakarias Askildson, men dei fekk ikkje barn saman.

Ein veit ikkje kva tid ho døydde. Visa fortel om «bortrykkinga» ho hadde i 1767. Frå «Michels Tider» til «Julen havde ende» låg ho i stor smerte. *Skinndaud* — om ein kan nytta dette ordet om tidstanden hennar — var ho i 6 timar, og då ho vakna til liv att fortalde ho kva ho hadde sedd hinsides. Ho hadde skoda Gud på trona med engleskaren kring seg. Menneske i kvite klede og palmegreiner i hendene song og prisa han. Men ho hørde og jammeren og kvida frå dei forstøytte. Ho møtte prestane (*lærarane* hennar vert dei kalla i visa) Magnus Dentz og Nils Bugge.

— — —
Etter denne hendinga var Marit ulik alle andre. Ho gjekk alltid i svarte klede, gjekk ofte til altars og var viss i kyrkja kvar skirtorsdag. Ein sundag vart ei kone sitjande og snakke med ho på kyrkjegardsmuren, seier segna. Då sa ho: «Stakkars folk! Ha' dei visst kva som venter dei etter dauden, ha' dei livt aleis». Ei anna segn fortel at ho og mannen gjekk ein vinterdag frå sjøen i dårleg føre. Sakarias sokk djupt nedi, men Marit gjekk oppå snøen som ei rype.

— — —
Kva er så den psykologiske forklåringa på opplevinga hen-

nar? Ho har truleg hatt det ein før kalla «fallesjuke» (epilepsi), eller så kan ho ha hatt eit anfall av hysteri. Halusinasjonane hennar var røynelege nok — dikting er det ikkje som t. d. Draumkvædet er det — men draumbileta hennar bygg på opplevingar ho har hatt, på religiøs vekking og truleg og ei sjokkoppleving frå barneåra.

Biletet ho gjev av himmelen og helvetet går på ingen måte utom den vanlege forestillingskrinsen hjå folk — då og no.

Om det, der sig tildraget har Med
Martha Eyde, som og var En dy-
dig Danne-Qvinde, Jeg her en vii-
se synge vil; Min Læser! vil du
høre til ? Indholden er Guds Ære,
Og dig til Gavn kan være.

I Aaret sytten hundrede Og syv
og sexti monne skee, At hun i
Sygdom falder; Ved Michels-Dag
hun bliver svag, Den Sygdom
holdte ved hver Dag Til Julen
havde Ende, Da hun fik atter
kiende:

En mere heftig Følelse Af Smer-
ter og Besvimelse, Som trøkked
hendes Hierte; Ved venstre Bryst
et Sting hun fik; Hun syntes fø-
le Dødens Pik; hun sig paa Sen-
gen lagde, Farvel til Verdens
sagde.

Hun faldt i stor Afmægtighed,
Og intet meer af Verden veed,
All Følelse var borte. Sex Timer
laae hun død og stiv, At man ej
mindste Tegn til Liv hos hende da
fornomme; Men da den Tid var
omme

Begyndte hun at røre sig; En-
hver blev heel forunderlig Ved
dette Syn at skue; De meente al-
le hun var død, Da hun sig reiste
og udbrød (Efter en liden Dvale)
Med en opmærksom Tale:

«O! jeg har været paa det Sted
Hvor jeg har seet Guds Majested,
og de Udvalgtes Glæde, Jeg hør-
te og desligeste Den Jammer og
Forskrækkelse, som de Fordøm-
te lider, Hvor ynkelig de qvider.

Jeg saae der blev oplukt en Dør
(Uf, jeg paa nyt af Angest dør
Naar jeg kun derpaa tænker)
Det var et Mørk, et Svovel Hav,
Som en utaalig Stank udgav; Et
Skrig og Skraal jeg hørte, Som
saa mit Hierte rørte:

Jeg faldt som i en afmagt hen,
Men kom mig til min Fryd igjen,
Da nok en Dør opluktes; Jeg
snoed blev fra dette Sted, og kom
ind i en Herlighed, som var for-
uden lige, Og jeg ej kan udsige.

Jeg saae Gud i sin Majested Paa
Thronen sad i Herlighed, Omrin-
get af en Skare af Englers man-
ge tusinde, Som Hellig! Hellig!
syngende; For Guds og Lammets
Throne Nedkasted deres Krone.

Jeg saae Udvalgets Ære-Dragt,
som skinned hver i sær af Pragt,
Dog i ulige Grader; Thi nogle
Solens Klarhed bar, Og andres
Glands som Stjerner var, Men
alle bare Palmer, Og synged Fry-
de-Psalmer.

Jeg saae og en Mangfoldighed Af
Mennesker, som var iklæd De hvi-
de Ære-Klæder, De Seyers-Pal-
mer bar i Haand.

Og sang i en foreenet Aand
GUDS Lov med Engle-Stemme,
Den jeg ej kan forglemme¹⁾.

— — —

1) Især syntes hun de sang den
Psalm: I Jesu Navn skal al vor Gier-
ning skee etc. og hørte de sidste Ord
i 2det Vers med stor Indtræk i Sindet:
Han haver gjort store Ting ved sit
Ord, og med hans Arm saa stærk, høi-
priselige Verk; Thi bør os allen Tid,
Hannem takke med stor Flid, Hvo,
som frygter Herren, det merk.

Jeg saae min elskte Lærere, For
hvis Tilnavn var R.. og B..²⁾
iført i hvide Klæder: Hr. Røst
han talte saa til mig: O Siæl hvor
er du løkkelig, Som har Guds
Naade fundet, Og synden over-
vundet.

— — —

2) Disse 2de Lærere hun saae hedte
Magnus Røst og Niels Bugge, som
forlangst ere døde. Hr. Magnus Røst
har døbt denne Kone.

Jeg veed jeg har med denne
Haand, Aftoed dig i Daabens
Vand, I Christo dig indpodet;
Velkommen nu til dette Sted, see
her er lutter Herlighed; Vi veed
af ingen Smerte, Som klemmer
vores Hierte.

Derpaa jeg høre fik en Sang Af
overvættes Fynd og Klang, Af de
Forløstes Skare. Derefter kom en
Qvinde frem For Thronen, og fik
Stæd blandt dem, Som hvite
Kiortle bære, Og Palmer til Guds
Ære.

Hun sang og med. Derefter saae
Jeg og en Engel for mig staae,
hvorved jeg blev forskrækket. —
Han sagde: frygt du ej for mig,
Jeg har af Nød tit hjulpet dig;
Nu skal du faae at høre De Ting,
du skal kundgiøre:

Thi efter Timer sex skal skee, At
du af din Besvimelse, Skal for en
Tid opvaagne; Du skal bebude
Herrens Ord for Mennesker som
bor paa Jord; Gid Følø Guds Ord
vil lyde, Og deres Synd fortryde.

Din Tale agtes vil for Tant Af
mange, som ej indsee grandt,
Hvad Gud dermed hensigter, Men
siig din Mand og Brødre to, Hvad
du har hørt; de skal det troe;
Lad først din Præst det høre, Det
kan ham og anrøre.

Ak! svared jeg: jeg er saa svag:
Hvordan kan jeg til Guds Behag
Hans Budskab da fremføre? Jeg
fik til Svar: O! frygt du ej! Det
gaaer ej an at sige ney Til det,
som Gud dig byder, Hans Kraft
dig Ævne yder.

Du skal anmode Herrens Præst,
Han sig befliitter allermest Ung-
dommen at oplære I Gudsfrygt
og i Herrens Ord, Saa det alle-
ne ej beroer Ved nogle Parters
Deele, Men i Guds Ord det Heele.

At Lov og Evangelium Fremsættes i sin rette Form; At Katechismi Lære Ved Herrens Ord bekræftes saa, De Unge kan oplysning faae, Ja lære Gud at kien- de, Og sig fra Synd at vende.

At de fra første Børne-Aar Kundskab om Herrens Vilje faar, Og siden meer og meere Alt som de tager til Forstand, I Herrens Vej oplyses kan; De baade veed og lever, Saadan som Himlen kræver.

Derfor er det hver Lærers Pligt, De nøje vil erindre sligt: Bær Omsorg for de Unge, At Herrens Frygt kan blomstre smukt, Og bære Himlen megen frukt; Da Gud og vil belønne Og deres Flid paaskønne.

Dernæst Gud ogsaa klager paa Den Uskik, der i svang nu gaa Med syndig Jule-Glæde, Da Høj- tids-Dage blive brugt Til dantsen, Kortspil og Utugt, Og Bachi- Skaal påtømmes, Men Herrens Lov forsømmes.

O gid! enhver da lære vil, At hade dette Synde-Spil, Og den- ne slemme Vane! Ja, søge Herrens Huus med Løst, Hvor de kan finde Sjæle-Trøst, Da Herren er at finde, Og Naade er at vinde.

Ak, tænk! om Herren hævne vil Og straffe med sin Vredes Ild, De som hans Huus forsømme? — Thi Gud som boer i Himmelen, Han seer dog ned til Mennesken, At de det Stød van- ære, Hvor han vil boe og være.

Dernæst, Gud beklage maa, At
af de, der til Kirke gaae Er faa,
som did fremkomme Af Læng-
sel efter Herrens Bud Og for at
glæde sig i Gud, Samt søge
Siæle-Hvile For Synd og Satans
Pile.

Nej! mange der indfinde sig
For at fremvise gjækkelig Sin
Pragt og Modens Klæder; De
visker, sladrer, slummer hen,
Naar det er skeed, de gaae
igjen; De mene Gud skal være
Tilfreds med saadan Ære.

Forgjæves de til Kirken gaaer,
De hører, men dog ej forstaar,
Hvad Herrens Tiener taler; De
burde samles til Guds Priis;
Men ak! de har en anden Viis:
Sin Næste de bagtaler, Med
Daarligheder praler.

Endnu er og et Ord til Rest,
der passer sig paa Fædre best,
Som Engelen omtalte: De, som
er sat i Fædres Sted, Bør og med
al Oprigtighed Sin unge Smaa
opdrage Til det, som Gud beha-
ger.

De kiære Børn Gud giver dem
Skal de til Gudsfrygt holde
frem, Og ikke det forarge Med
Banden, Fylder og Drik, Med
Fraadseri og slig Uskik, Med
slem Snak, onde Sæder, Som
Christne ilde klæder.

Hvor mange Børn fordærvet
blir Ved ont Exempel Fædre gir
Ved Laster at bedrive; De selv
foragte Herrens Ord, Og holde
det for Møje stor Sin Børn til
Dyd at vænne, Hvis Gavn de
selv ej kiænde?

Hvor kan I lære Børn Guds frygt,
Som lever selv i Laster trygt, Og
ej i Guds Huus kommer? Hvor
kan I lære dem Guds Bud, Som
ikke kiænde selv til GUD; O Fæ-
dre! jer befinder; GUD jeg til Be-
dring minder.

Huusfædre og Huusmødre maa
I Huset alting styre saa, at alt
skeer til GUDS Ære. De bør sit
Huusfolk holde til, At skye al
syndig Last og Spil, GUDS Vilje
at opagte, og Herrens Ord be-
tragte.

See! dette er Indholden af Den
Ordres Engelen mig gav; Mon
nogen vil den agte; Dog det be-
roer nu paa dem selv, Som søge
vil sin Siæles Vel, At nøje over-
veje Sit Liv, Forhold og Veye.

Thi de, som lyde vil Guds Bud,
De vist velsignes skal af GUD,
Ret baade her og hisset; Men hvo
hans Ord foragte vil, For dennem
er bered en Ild, En Jammer og
Elende, Som aldrig vil faae Ende.

Gid da I Zions Vægttere! Vil være
saare flittige Tilhørerne at minde
Om deres store Siæle-Nød, Vær
ikke Skyld i deres Død, Ved Taus-
hed at fordølge Den Straf, som
Laster følge.

Naar I er flittig i jers Kald, I da
fra Undergang og Fald Kan man-
ge Siæle redde! Vær troe til En-
den, skal I faae Den dyre Ærens
Krone paa, De reene hvide Klæ-
der, Som de Udvalgte glæder!

Vend om fra Synd I Mennesker,
Som dybt i Synd nedsynket er,
GUD jer til bedring kalder! For-
agt ej Herrens Naade-Kald, Det
blir jer til langt større Fald, Som
stampe vil mod Braaden, Og saa
foragte Naaden!

Jeg raaber: Bedrer eder da! Guds
Rige er ej langt herfra, Viis nu
Forbedrings Frugter! Ja, Øksen
alt hos Roden er, Det Træe som
ingen Frugter bær Afhugges, og
der hastes At det paa Ilden ka-
stes.

Jeg slutter nu i JESUS Navn!
Lad oss da søge Sjælens Havn!
Ja mange, stride, bede. Alt sam-
men nu besørges maa. Og denne
Syn som jeg her saa, Tildragel-
sen er rigtig, Og dens Indhold er
vigtig.

GUD veed, at det alt Sandhed
er, Som jeg nu har berettet her:
Vee mig, om jeg vil lyve, Og sige
det, der aldrig var. Nej! mig det
saadan hændet har, Som Viisen
her beskriver. Jeg et Exempel
bliver:

At man kan synes død og stiv,
Og endda nyde længer Liv, Da
Haab om Liv er ude; Hvor længe
jeg skal vandre her, Det GUD be-
kiendt allene er. Min Sang jeg
hermed ender, Mit Sind til Him-
len vender.

